

Németh István Péter

Nagy László rajzai a tapolcai Wass Albert könyvtárban

– ...ama sárkányölőről elnevezett nagy hegyen túl...

*„Festő akartam lenni. S mert költő lettem,
annak oka a drága József Attila,
aki korán megigézett verseivel,
árvaságával, halálával.*

Ha Tapolcát és Nagy Lászlót semmi más nem, már az is összekötné, hogy 2010 nyarán, június 15-én városunkba érkeztek a költő rajzai, festményei és kinagyított kalligrammái.

Míg dübögő szívvel ismerkedtem nem egy, reprodukciókról ismert Nagy László-képpel, végiggondoltam, milyen látható és láthatatlan szálak futnak a költő és Tapolca közt innen oda, és onnan vissza. Nagy László testvéröccse, a szintén Kossuth-díjas Ágh István itt érettségizett a Templomdombon, itt volt kollégista, még Nagy István néven. Nagy László (egyik) portréját a Tapolcán született Marton László szobrászművész mintázta meg.

A költő rajzai fölött inentől csupa olyan életrajzi adalék jutott eszembe, amelynek egy-egy képzőművészeti vonatkozása van. Az iszkázi, majd pápai diák, a zsenéket író jó rajzos A. Tóth Sándor keze alatt tanult, s kamaszkorában leginkább lovakat szeretett ábrázolni. Tapolca szomszédságából, a szigligeti alkotóházból ki-kijőve a mi Szent György-hegyünkre látott, amit versprózájában a sárkányölőről elnevezett hegynek titulált. Szent György lovagot és a sárkányt, e jónak és rossznak örök dualizmusáról szóló jelképet megfestette szigligeti szobájuk falára is, erre az ikonra látnak az írók, ha kávéfőzőjük kotyogására várnak. (A festményt ma már bárki megcsodálhatja, Alföldy Jenő verselemző könyvének borítóját díszíti.)

Nagy László ábrázoló hajlamait és tehetségét fia, a tipográfus művész, Nagy András örökölte. Móricz Erdély-trilógiájának hajdúkapitányát hívták így, édesapja ezért adta néki az András keresztnévet. (Nagy Lászlónak kiállított rajzai között megtalálható Móricz-portréja is.) Nagy András készítette többek között édesanyja, Szécsi Margit verses könyveinek fedőlapjait. Am

szépen metszett betűi szintúgy messziről fölismerhetők édesapja képverseiben. Nagy András és a tapolcai Szabó László festőművész osztálytársak voltak a művészeti középiskola falai közt, barátok a főváros utcáin és itt, a Balaton partján. Nagy László fia ballagása alkalmából egy gyönyörű verset írt. *Kísérőének fiának* – ez lett a végleges címe:

*Fél-világ ti vagytok, szív, arányzó ész hajt,
s fiúk, hazaértek, fiú, haza érsz majd.
Minden archetipus-vércsöpp, nem hazúdom,
benned haza ér majd az egyigaz úton.*

A fiatalok, Bundi és Laci vendiákokként tehát elindultak a világba, vagyis haza. Elballagtak: Nagy András e felnőtt-avatási rítus alatt Szabó László vállán tartotta a kezét.

Nagy László rézkarait rakosgatjuk külön először, kivéve s visszapakolva a dobozokba. Sorra villannak föl a Szécsi Margit-kötetek illusztrációi. Férj s feleség és egymás testvérműzsái így lehettek egyszerre: László és Margit. Szécsi Margit *A Balkán utca* című versében egy olyan lány beszél, aki Európa és a lét peremén támasztja a falat nyomorúságosan és gyönyörűen. Míg az *„Agyonmosott ingek a gangon / ölelkeznek a szabadsággal”*, Nagy László angyalszárnyakkal ábrázolja, és a gyermeki ártatlanság attribútumát, egy pettyes labdát is lábához gurít a bukni és üdvözülni egyaránt kész leánynak. A harmadik testvérműzsa tesz ugyanígy, Kondor Béla is szárnyakkal ábrázolta betiltott pannóján a labdázó gyermekeket. S milyen gyönyörű, ahogy a *Június* című Szécsi-költemény sorai melletti tusrajzon 1964-ből egy olyan fiatal nőt látunk, aki egy méhektől roskadó hársfát ölel át. 2010 nyarán – a híradókban láttam – öleltek meg természetvédők először fákat – együtt, hogy

Nagy László:
"Június"
(tusrajz
Szécsi Margit
verséhez,
1964)

valamiféle metaélménye mégis csak legyen a fogyasztó társadalom tagjainak, pillanatra feledkezzenek csak bele bátran a fatesttel való azonosulás örömébe. Ha már siralomvölgyi datolyán élünk, ha már az újszülötten csak „a mozdonyfűst sárga, szárnyas / oroszlánjai” jöttek a kültelkekre játszani. Nagy László e *Füst e bölcsőm* című, Szécsi Margit vers képeiből méltó látomást karcolt részbe. A zuhogó fény mielőtt elkeveredne a mozdonyfűsttel, még látszani engedi a Nap felé haránt röppenő angyalt, de mintha külön fényforrás volna az álmok gömbje, amelyben az evangéliumi szárnyas oroszlán (Szent Márk allegóriája) megjelenik. (Profánul ugyan, mert párban.) A koromszín gomolyban az álmodó nőalak hófehér teste világít csupán hasonló metafizikai tisztasággal. Az ezerkilencszázhatvanas években az írott és a rajzolt szárny éppúgy Nagy László fő motívumai közé tartozik, mint a tűz, vagy a csillag, az ég és a föld, a távlat és a bánat. Mintha azt éreznénk, hogy szüntelen emelkedés és zuhanás volna az ember osztályrésze, csak hogy a földön megállhasson. (A Pestre került fiatal, a népi kollégista Nagy László a Veres Péter vezette Parasztpártot fiatalon „kardos angyalának” nevezte bizakodva. Ez a hit hamarosan megbicsaklott.) Az országban jelentkező bajok észlelése, no meg a világméretűvé nőtt közös emberi aggodalmak elbírhatatlan teherként súlyosbodtak az alkotókon. A

XX. századi homo sapiens úrrakétáival ugyan legyőzi a nehézkedést, ám az angyalok szájában kés van már. Kondor Béla 1958-as festménye szerint felbocsátja a műtűcskeket, és legyűrné a természetet is, exkavátorai és halálra befűtött mozdonyai mégsem boldogítják. Sőt, elveszíti az élhető, maradék-szép terepeit, ahová visszahúzódhatna. Szécsi Margit verscímében is ez áll: betemeti a tavakat, be sem várja, hogy 20 000 év múlva a szél vulkáni homokkal hordja tele a Balaton medrét, hogy így tűnhetnének el lassan a karcsú nádasok és még karcsúbb gémek. A voluntarista gazdasági tervek nem számolnak a lovacskákkal sem, pedig a csikóknak is szárnyuk lehet, tudjuk, a mitológiából. A civilizációnk visszavonhatatlan vereséget szenvedett minden egyes állat letaglózásával. Hiszen emberségünk társai voltak az elhullottak valamennyien. A *Látomás az öregségről* című Szécsi-vers bal felső sarkában még a szárnyas csikó-pár ér csók-közelbe egymáshoz, ám az idill ellenpontja is ott van a jobb felső sarokban: az egymáshoz öregedett ló és lovasa egymás mellett ballag csak. A szárnyas jószággra nem ül fel az ember.

1970-ben készült tán a legvigasztalanabb Nagy László-mű, amelyet a költő és képzőművész náddal és tussal hozott létre. A lovon a lovas, a lovas kezében a dárda, a dárda vége pedig nem valamiféle sárkányba dőf bele, hanem egy magányosan fekvő gitárra támad, arra a pontra, ahol a gitár teste és nyaka egybeér. A megsebzett hangszer a költő szimbóluma is. A vox humana legyőzéséé. A meggyilkolt Federico Garcia Lorcanak (akit Nagy László fordított és illusztrált egyszerre) például miért ne lehetne jelképe ez az összetört és elnémult hangszer? *A Gitároló* a címe e képnek. Ugyanolyan negatív beszélő név, mint a *disznófejű Nagyúr*. Van valami vigasztaló, mégis, az egy személyben költő és grafikus lényében. Viaskodik a szóval, mégpedig úgy, hogy akár ő is alulmaradhat, hiszen utolsó esztendeiben egy négy soros vonat-szöveget kérnek tőle egy filmbetét gyanánt, akkor ő azt a naplósort kénytelen leírni, hogy megölte őt az el nem készült vers. (Mindaddig aludni sem tudott, amíg a Duna-parton be nem fejezte a hatsorosra bővült költeményt.) S még hányszor volt, hogy versíró tolla tétován sercent vagy vesztegelt. Még szerencse, hogy ilyenkor a spirálfüzetek fehér lapjain megjelentek az édesanyjától tanult rajzolt lovak vagy szárnyas angyalok. A nehezen született betűket, szavakat, sorokat – mint betlehemi állatok lehelték körbe a lovacskák és lovas emberek. Vagyis: amíg a szerző a versekkel vajúdott, s fogva tartotta az úgynevezett ihlet és az ezzel járó gyötrő munkafolyamat, addig a kéz megelégetve a tétovaságot, mint egy madár is röpködhetett. Akár egy modern népdalban: a költő rab volt, a vers foglya, de a grafikus szabadon járt. Íme, a nem választott grafikai pálya jótéteménye, ahogy megkísérli a bánat elleni harcot – a szavakkal dolgozó költőért. Ottlik Géza írja, hogy a csodákról hallgatni kell, tán csak rajzolni lenne szabad

Nagy László:
Szécsi Margit
(tusrajz
1970)

azokat. Igen, a csodákat, amikről Nagy László pedig azt vallotta, hogy műveljük, semmi esetre se magyarazzuk őket. Hát ő művelte a csodát. Előbb-utóbb ki is tudta mondani, s le is tudta vázolni, festeni képeit. Szigligeten betlehemes jászolt faragott s festett be karácsonyi ajándécul. Bármihhez nyúlt, úgy formált rajta, hogy embert hasznosan szolgáló vagy embernek tetsző tárgy legyen az. István öccsének a háború alatt cipőt csinált, édesanyja tönkrement tűzhelyét is új fémmel foltozta, s így vallott: *Szerettem a fölhasított fát, a rezet, a bőrt, a szép piros és zöld vesszőket*. Nem csupán írószobája, de műhelye (satupadja) is volt, hogy műtermet mégse mondjunk a budai Duna parti emeletre, hol lakásában a szekrényajtókra is ikonokat festett.

Festőművész és költő, vagyis kép és vers, ha találkozik, abból olyan teremtmény jön létre, amire külön kifejezések is vannak a világ kultúrtörténetében. A kalligrammák világa nem Apollinaire-rel kezdődött, megsebzett galambjával és szökőkútjával, hanem már az ókorban is éltek a magyar szóösszetétel, a képvers terminus technicusai: epigrammata figurata vagy carmina figurata. Az előbbi lapidáris tömörségű, az utóbbi dalterjedelmű szövegből formáz a tartalomhoz adekvát szimbolikus képet. Vers és ábra egymás hatását erősítik. Nagy László a régi évszázadok divatos kalligrammái közül a kereszt-, a piramis- és a fa-alakú mintát modernizálva újraterelemi. A kiállításon is látható *Seb a cédruson*

című képverse tragikus, a sonkáról szóló és azt láttató *Hűsvét* című opusza pedig groteszk carmina figurata. (A hajdani képversek között tojás-formák is voltak!) Úgynevezett rajzos sorszedésű alkotásai – amelyekből a tárlatra is került – megjelentek összegyűjtött verseit tartalmazó köteteiben. *Cégér* című versrajzolatáról egy bal kezünk felé forduló lófej profilja látható, maga a kép Nagy László nevének betűiből áll össze. Betűkből, fragmentumokból készítette el *Őnarcképét* is. Egy költő mi másból tehetné? Különben – az ő szavaival élve – templomok is épülnének almás pitéből. Az epigrammata figuratái valóban a kevés szavakkal és expresszív láttató erejükkel hatnak. *A Hordószonoka* egy jelszó szavaiból testesül meg: ELŐREELŐRE, de karjával már csak az értéktelen bort jelentő betűsorok szolgálnak: LÖRE s LÖRE, s ahol a folyadék elhagyja a corpust, ott bizony a jelek hiátusa a beszédes. S azt, hogy a Paradicsomból kiűzetett az emancipálódott, modern emberpár, onnan tudjuk meg, hogy a csupa kisbetűvel, egyetlen egyszer leírt ádám a harmincvalahányszor ismételt, csupa nagybetűs ÉVÁ-ban őrlődik és szaggattatik a hegyes farkasfogakként meredő V-k és A-k között:

ÉVAÉVAÉVAÉVAÉVAÉVA
ÉVAÉVAÉVAÉVAÉVAÉVA
ÉVAÉVA ÉVVVVVVVVVVA
ÉVAÉVA
ÉVAÉVA ádám
ÉVAÉVA
ÉVAÉVA ÉVAAAAAAAAA
ÉVAÉVAÉVAÉVAÉVAÉVA
ÉVAÉVAÉVAÉVAÉVAÉVA
(Emberpár)

A Szárny és piramis című alkotásának csak fele áll nyelvi jelekből. Az U betűk állnak a tollak helyett. Betűk a magasban. Fekete négyzetlapokból épül a földi piramis. Súlya a mélyben. A piramis csúcsa a Napba mutat, ám a szárnyaknak verdesniük kell, ha nem akarnak alázuhanni. Szavak nélkül mondja ezt végképp már Kondor Bélának emléket állítva Nagy László. A költő, ha annakidején marad a festőállványnál, Kondor Bélás látványokat örökített meg volna. Ha Kondor Béla a költészetre teszi munkássága teljes idejét, egészen Nagy Lászlós látomásokat fogott volna versbe, tán még a *Zöld anyagra* is. Szécsi Margit és Kondor Béla, a Nagy László szívéhez közelállók, még földiek is voltak, a pestszentlőrinci városszélről indultak. Kondor Béla halála – 1972. december 12. – után festette meg Nagy László a barát nélkül maradt Szentestét. (Számomra a legkedvesebb alkotás a tárlaton.) *Karácsony* a címe. 1974-ben fejezte be. A talpfába szúrt zöld fenyő háromszor magasabb a tövében kuporgó hitvesnél, aki narancsot tart bal kezében. A fenyőfa roskadozhatna is akár a sok szaloncukortól, a fehér cukorpapírtól még

havasnak is látszódnak, de csenevésznek tűnik, mivel a KONDOR-angyal borítja be szárnyaival. Az ülő Szécsi Margit előtt fémesen villan egy tárgy. Valószínű – s ezt Nagy László versprózájából veszem –, hogy éppen az a Kondor Bélától kapott szájharmonika, amin pillanattal előbb a költő a *Mennyből az angyal* kezdetű éneket fújta könnyes szemmel. Nagy László festménye igen jelentős képzőművészeti alkotás, bármelyik Kondor Béla-tárlaton helye lenne, s nem csupán kegyeleti okokból. Nem kockáztatok sokat, ha azt mondom, bármelyik képzőművész, köztük Orosz János is elfogadná a sajátjaként ezt az acrylic-kal festett szomorú ünnepi zsánert.

A halott barátok portréit mindig a legnagyobb műgonddal és szeretettel rajzolta Nagy László. Mintha életüket igyekezett volna meghosszabbítani, vagy múlásukat lassítani, lényüket a semmiből visszahívni, mindegyiküket e létben marasztalni még kicsit a mesterség eszközei által. A csereszegtomaji novellista, Szabó István portréjával egy régi *Új Írásban* találkoztam. Kormos István arcvonásait a posztumusz prózakötet (*A vasmoszár törője alatt*) találtam. Simon István halálának nem csak évét, napját, de még óráját is beírta naplójába Nagy László: 1975. július 7. hétfő, ¼ 5. Aznap este ¾ 1-kor rekesztette be az utolsó bejegyzést. Így szól: *Simon portréját rajzolgattam, ill. a régit javítottam. Így kerültek a Bazsiból jött s végleg Bazsiba távozó barátról született sorai mellé a rajzolt, ismerős vonások: „Pistára gondolok. Milyen finom, törékeny és aranyos fiú volt. Virág. Ami rossz volt köztünk: teljesen valószínűtlen már.”* Nagy László barátai közül – ha lehet e téren valamiféle rangsor egyáltalán – a letragikusabb sorsú tán Szilágyi Domokos, a költő volt, aki egy üvegpalacknyi tiszta vizet vitt csupán magával, amikor a magaválasztotta halála elé ment. Szilágyi Domokost Nagy László a *Havazás árnyéka* című vers kézirat-példányára rajzolta, s egy másik, a portré mellett készített képen egészalakos pózban is láttatta: ül csak Szilágyi, lába előtt a fél üveg víz, kezében pohár. Lehetne az erdélyi Szókratész is az utolsó pillanatában, de inkább biblikus alakot ölt: ekkorra már néki is angyalszárnyai vannak. 1976 novemberének eleje volt, amikor felragyognak a gyertyás temetők. Ugyanabban az esztendőben volt már egy gyászír, aminek feldolgozására kevés lehetett az egész év. A hetvenes évszámokban ott szerepelt a kasza képe, s 1977-ben szintén aratott legjobbjainkból, az *emberféltő humanistákból* a halál. A zoltáros szavával panaszkodhat mindig az ember, hogy *Uram, Te az embereket meg hagyod halni!* – hallhattam Czine tanár úrtól is eleget, ám mindnyájan tudtuk, hogy itt másról van szó. Élet-értékeinknek, kilátásainknak pusztulása olyan fokot ért el, amit nem csupán a magam kamaszérzékenysége fogott föl, de édesapánkról is lerítt, hogy több errefelé a Napfogyatkozás, mint amennyinek

szabadnak lennie. Mint afféle kezdő költőke, Nagy László diák-lábnymaiba járva Pápán azt a metaforát találtam, hogy *virágnyi világvégeket* élünk át szinte naponta. 34 éve az életemben nekem is igen komoly fordulatot jelentett ott egy aprókának tűnő esemény. Illetve a hiátusa. Éppen az, hogy nem történt meg. A pápai öregfiúk és színészek válogatottja barátságos mérkőzést vívott egymással 1976-ban, június 6-án, vasárnap. Latinovits Zoltán június 4-én lelte halálát a szárszói sínek között. ((Ami történhetett, azt Ruttkay Éva mondta el, N. Pál József barátomnak pedig Szigethy Gábor tanár úr mesélte. L. Z. kezében a Vigília legújabb száma, benne a hűséges puli kutyusáról szóló Bagó-sztorival, amit édesanyjának akart fölolvadni. Tehát nem öngyilkosság, s a nem Biblia a kezében – baleset volt az ötödik vagonnál. És sárral kevert vér a folyóiraton.)) Nem játszott Pápán - az előzetes összeállításban még kerettag – Bujtor István persze. Komlós is lehetőséget kapott a 2 500 néző előtt, a góllövőkön pedig látszott, hogy a foci fortélyait ismerik: Ihász Gábor, Juhász Jácint és Solymos. 5-5 lett a mérkőzés eredménye, amit élőben szpíker közvetített a közönségnek. Harsányan és Szepesi Györgyöt meghazudtoló lelkesedéssel: Dr. Hegedűs János. Partvonal mellől, mikrofonba – a nyilvánvaló, népszórakoztató, bundát. Még nem olvashattam Nagy László *Színészkirály*-siratóját, de tényleg habzott a sör, zavartalanul folyt tovább az uliparti. Az utóbbi ment persze élesben egyedül: *”kockáztatnak elég is ennyi.”* Vártam a gyász-szünetre a 90. percig. Kicsit azután is. De az elmaradt. Nagy Lászlót igen megrendítette a veszteség. Országos leltárt készített, úgy érezte – maradva a közismert toposznál –, hogy egy egész nemzet hajójának feszülnek-szakadnak eresztékei. *Színészkirály* című tollrajzát 1980-ban láttam meg posztumusz-kötetének végében. Talán más krónikák íródtak volna arról a korról, ha – Illyés szavaival – *a tragikus sorsú zseniket meg tudtuk volna tartani*. Megsiratnivaló, hogy az ellenkezője történt.

A költő képzőművészeti alkotásai több múzeum gyűjteményéből álltak össze. Ezt a példanélküli örökséget minél többen meg kell, hogy ismerjék. Nem akármilyen időből és kézből kaptuk. Nagy László a XX. század legszegényteljesebb korának nevezte a második világháborút, amit egy atomhisztériás intervallum követett. Indulásakor fényes szellőkben hitt, amelyek megforgathatják a világot, de a szellők fénye helyett kormos léghuzat várt csupán rá. Verssorait mormolva, rajzai között tűnődve, így is néki lett igaz: *Költészet nélkül csak félszárnyú lenne az emberiség.* Nagy László minden egyes költeményének, rajzának és képversének érvényes üzenete van számunkra. Szó és kép. Kettős hatalom a mulandóság ellenében.